

Ivona SMOLČIĆ
Doktorski student
Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu
ivsmolcic@ffzg.hr

UDK: 82-94
Stručni rad
Professional paper
Primljeno: 6. listopada 2023.

STJEPAN GRADIĆ – AUTOR PRVOGA HRVATSKOGA HISTORIOGRAFSKOG DJELA

SAŽETAK

Humanistički su autori književnim oblikom i izrazom redovito iskazivali svoje kulturno znanstvene doprinose. Ta je praksa razvidna i u ostavštini Stjepana Gradića, dubrovačkoga polihistora. Stoga se Gradićev doprinos može razmatrati iz vizure ne samo vlastita rada književno humanističke usmjerenosti, nego i zanimanja za ostavštinu drugih autora. U spomenutom je kontekstu osobito relevantan njegov uvodni napis Palmotićeve *Kristijade*, koji u hrvatskoj književnoj historiografiji, uz Natalisovu biografiju Marka Marulića, biografiju Fausta Vrančića o Antunu Vrančiću te Gučetićev katalog o dominikancima istaknutima u književnosti, zauzima značajno mjesto. Ujedno predstavlja prvu domaću književnu biografiju utemeljenu na kulturnim i književnim prilikama u Dubrovniku značajnim za razumijevanje Palmotićeve rada.

KLJUČNE RIJEČI: *biografija, književna historiografija, Kristijada, Stjepan Gradić, Junije Palmotić, Dubrovnik, književni jezik*

Uvod

Sedamnaesto je stoljeće emaniralo mnoga značajna imena koja su svojim, kako znanstvenim tako i umjetničkim, dostignućima djelovala na svekoliko društvo. Jedna od osobito zanimljivih figura toga je vremena Stjepan

Gradić. Taj polihistor potječe iz dubrovačke vlastelinske loze za koju sam kaže kako je podrijetlom vrlo stara te da je od njezina utemeljenja prošlo već dvadeset pokoljenja. Njenim se osnivačem smatra znameniti Vuk Grade,¹ koji je zabilježen u djelima različitih ljetopisaca i povjesničara.² Obitelj Gradić tijekom dvadeset je naraštaja generirala mnoga znamenita i utjecajna imena dubrovačke povijesti.³ Najpoznatiji njezin član Stjepan, upamćen je po svojem znanstvenom radu, uspješnoj karijeri pri Rimskoj kuriji te altruističnome angažmanu na moralnoj, ekonomskoj i kulturnoj revitalizaciji rodnoga grada. Za ovaj rad relevantna je njegova književna ostavština, čije je kapitalno djelo biografija književnika Junija Palmotića, koja je objavljena kao uvodni natpis Palmotićevoj *Kristijadi* te predstavlja *hommage* talijanskome kardinalu Francescu Barberiniju. Spomenuto se djelo u kontekstu nacionalne književnosti smatra inventivnim, budući da je riječ o prvome hrvatskome književno historiografskom radu. Gradić u njega involvira niz činjenica i običajnih praksi dubrovačkoga 17. stoljeća, čime stvaralački svjesno konstruira svojevrsnu društvenu kroniku svojega vremena.

Stjepan Gradić – lik i djelo

Stjepan Gradić rođen je 6. ožujka 1613. godine u obiteljskoj palači, na mjestu današnjega dubrovačkoga biskupskog sjemeništa. Pouzdano se može tvrditi kako je odrastao u ambijentu koji je stimulirao njegov kasniji intelektualni razvoj, budući da je dom njegova oca bio stjecište mnogih uglednika, poput Stjepanova ujaka Petra Beneše te Marina Getaldića.⁴ Sustavno obrazovanje Stjepan Gradić započinje 1619. godine, u privatnoj isusovačkoj školi, nakon čega se odlučuje za studij filozofije u Rimu, a potom i građanskoga te crkvenog prava, matematike i teologije. Tada posjećuje učene rimske krugove i sluša predavanja istaknutih intelektualaca.⁵ Nakon Benešine smrti Gradić postaje njegov nasljednik u vođenju diplomatskih poslova u Rimu, no uskoro se vraća u rodni grad gdje provodi deset godina baveći se intelektualnim i pjesničkim

¹ Smatra se kako prezime *Gradić* potječe od spomenute prvotne inačice *Grade* (tal. *Grade*, lat. *Gradius*, hrv. *Gradić*) te se najvjerojatnije tako zvao otac rodočelnika Vuka. (usp. Nenad Vekarić, *O rodu Gradića u Stjepan Gradić – otac domovine*, ur. Pavica Vilač (Dubrovnik: Dubrovački muzeji, 2013, 32).

² Milecije, Nikola Ranjina, Ludovik Crijević Tuberon, Jakov Lukarević i ini.

³ Poput Ivana Gradića, kneza trinaestostoljetne Dubrovačke Republike, ili osamnaestostoljetnoga kneza Mate Franova Gradića i njegove sestre Benedikte Franove Gradić, jedne od najstarijih hrvatskih književnica. Osim navedenih, tijekom devetnaestoga je stoljeća poznat Baldo Nikolin Gradić, posljednji dubrovački vlastelin koji je zadovoljavao plemićke kriterije prema starome zakonu, nakon čije je smrti izumro i rod Gradića.

⁴ Usp. Stjepan Krasić, *Stjepan Gradić – život i djelo* (Zagreb: JAZU, 1987), 6.

⁵ Ibid., 19, 24, 25.

radom te se prijateljuje s povjesničarom Ivanom Lučićem. Povratkom u Rim osniva isusovački odgojno-obrazovni zavod u Dubrovniku te postaje stručnim savjetnikom Kongregacije indeksa za cenzuru knjiga, a uskoro biva promoviran na dužnost drugoga kustosa Vatikanske knjižnice.⁶ Postavši predsjednikom Bratovštine svetoga Jeronima nastavlja svoju diplomatsku misiju u službi Dubrovačke Republike, a uskoro i Svete Stolice. Izuzetan je njegov doprinos prilikom pružanja pomoći rodnome gradu, nakon što ga je 1667. godine zadesio veliki potres. Pritom razrađuje minuciozan plan oporavka grada, koji implementira pružajući sugrađanima prvenstveno moralnu podršku, kao i rezolutno djelovanje, pa pohodi i mletačkoga dužda ne bi li spriječio njegov potencijalan pokušaj osvajanja grada. Iskoristio je svoj ne mali utjecaj na papu Aleksandra VII., koji je pružio svu potrebnu pomoć prilikom obnove porušenih građevina.⁷ O tome u svojoj *Bibliotheci Ragusini* svjedoči i Serafin Maria Crijević, apostrofirajući kako Gradić nagovara svoje sugrađane da ne napuštaju staro sjedište. Isto tako, njegov angažman okvalificirao je najsvjetlijim primjerom ljubavi prema domovini.⁸ Gradić se pritom zalaže za urbanističku transformaciju i proširenje Grada u duhu novoga baroknog stila.⁹ Kapitalnim se njegovim doprinosom smatra reizgradnja dubrovačke katedrale, što ostaje trajnim spomenikom njegove brige za rodni mu grad, kao i poznavanja suvremene talijanske i napose rimske arhitekture.¹⁰ Svoj patronizirajući stav prema rodnome gradu nerijetko inkorporira i u književna djela te zbog svega navedenog Gradića Dubrovčani s pravom nazivaju *Obnoviteljem našega grada i slobode*. Poradi postojanoga i agilnoga služenja domovini, postaje prvim kandidatom za dubrovačkoga nadbiskupa, što odbija, no zato mu karijeru kasnije obilježava pozicija upravitelja Vatikanske knjižnice, na koju je pretendirao čitavoga života, kao i profesura na Sveučilištu *Sapienzite* članstvo u Akademiji kraljice Kristine Švedske.¹¹ Pritom valja spomenuti kako je živio u vrlo skromnim prilikama te je sve imanje oporučno ostavio Dubrovniku.¹² Gradić je preminuo 2. lipnja 1683. godine, a sahranjen je u temeljima hrvatske nacionalne crkve svetoga Jeronima, u istoj grobnici gdje je svoje počivalište

⁶ Usp. Krasić, 35, 54, 63, 70, 82.

⁷ Ibid., 105, 107, 111, 130 – 134.

⁸ Usp. Serafin Maria Crijević, *Bibliotheca Ragusina u Hrvatski latinisti, Pisci od 17. do 19. stoljeća u Pet stoljeća hrvatske književnosti*, Knjiga 3 (Zagreb: Matica hrvatska, 1970), 302, 303.

⁹ Usp. Katarina Horvat-Lekaj, *Urbanistička preobrazba Dubrovnika nakon potresa 1667 u Stjepan Gradić – otac domovine*, 332.

¹⁰ Usp. Katarina Horvat – Lekaj, *Arhitektura Gradićeve katedrale u Stjepan Gradić – otac domovine*, 356, 370.

¹¹ Usp. Antoljak, 153.

¹² Ibid., Krasić, 366, 367.

Znanstveni rad

Metodološki rad Stjepana Gradića otkriva kako pripada novome valu povjesničara, erudita.¹⁴ U kontekstu njegova znanstvenoga rada distingviraju se povijesna i znanstvena istraživanja. Ona povijesna u prvome redu obuhvaćaju biografsku djelatnost, u kontekstu se čega ističu životopisi učenjaka Leona Allacija, književnika Junija Palmotića, kardinala Cesara Rasponija i znanstvenika Petra Beneše. Također, znamenita su i njegova istraživanja povijesti Dubrovačke Republike, od kojih je najznačajniji ljetopis pod naslovom *De Racusa*, koji obuhvaća podatke iz povijesti Dubrovnika od njegovih početaka do 1423. godine.¹⁵ Važno je spomenuti i njegovu znanstvenu suradnju s Ivanom Lučićem, kojega je uveo u krug učenjaka oko švedske kraljice Kristine, a surađivali su i na obrani autentičnosti trogirskoga ulomka pripovijesti *Satirikon*, rimskoga pisca Petronija Arbitra.¹⁶ Sustavnim se radom istakao na polju filozofije, napisavši nekoliko latinskih rasprava, od kojih je osobito relevantna *Rasprava o vjerojatnom mišljenju*.¹⁷ Također, mnoge znanstvene rasprave posvećuje istraživanju fizike, pa problematizira o načinu upravljanja broda kormilom, gibanju, preciznome mjerenju vremena te meteorologiji, astronomiji, optici i hidraulici.¹⁸ Neki od najpoznatijih su mu radova: *Zasade peripatetičke filozofije izložene u obliku rasprava*,¹⁹ *O prirodnom uzroku ubrzanoga gibanja*, Četiri fizikalno-matematičke rasprave, *Astronomiageometrica* i dr.²⁰

Književni rad

Književnim se radom Stjepan Gradić cijeloga života bavio simultano s onim znanstvenim. Tijekom školovanja izučavao je antičke pjesnike, pa je

¹³ Usp. Miroslav Kurelac, *Ivan Lučić Lucius* (Zagreb: Školska knjiga, 1994), 30.

¹⁴ Smatra se kako nijedan domaći stručnjak sedamnaestoga stoljeća, osim Ivana Lučića, nije bolje od Gradića poznao začetke slavenske i hrvatske povijesti. Za njega Hrvati nisu nipošto Iliri ili njihovi potomci, nego slavenski narod koji se sredinom sedmoga stoljeća sa Karpata doselio u svoju sadašnju domovinu.

¹⁵ Usp. Kراسić, 441, 445.

Usp. Antoljak, 154.

¹⁶ Usp. Kurelac, 129, 60, 67, 110.

¹⁷ Usp. Kراسić 471, 474.

¹⁸ Ibid., 304.

¹⁹ Kasnije napušta peripatetiku i prihvata Galilejevu mehaniku.

²⁰ Usp. Žarko Dadić, *Hrvati i egzaktne znanosti u osvitu novovjekovlja* (Zagreb: Naprijed, 1994), 301, 309.

plod toga i njegova prva drama u stihovima *Festinatio B. Virginis Elisabetam invisentis*. Također, značajne su i dvije dramski doradene pjesme koje posvećuje dubrovačkome potresu, a s tendencijom buđenja senzibiliteta šire javnosti. Neki od poznatijih Gradićevih pjesničkih su naslova: *O ljupkosti otoka Šipana* (*De insulae Iupane amoenitate*), *Oda Juniju Palmotiću* (*Ad Iunium Palmottam*) te *Pjesme i pohvale prejasne Mletačke Republike i o nevoljama rodnoga grada*.²¹ Nezaobilazno je spomenuti kako je kao etablirani autor predstavljen u zbirci *Sedam uglednih muževa*, pjesnika Jacoba Vanden Wallea.²² Pored navedenoga Gradić se okušao i u ostalim lirskim vrstama, pa je pronađen spis do danas izgubljenih satira u kojima ismijava neke od kardinala. Osim toga, u njegovoj se pismenoj ostavštini nalazi i pismo poznatoga dramatičara Pierra Corneilla, koje upućuje na to da je Gradić autor drame pod naslovom *Costantino*. Osim autorskoga rada, značajan vid Gradićeva književnoga angažmana vezan je za sakupljanje rukopisne ostavštine, pa je sakupljao ne samo knjige nego i rukopisne kodekse.²³ Nezaobilazno je spomenuti kako je, u svrhu kulturne revitalizacije Dubrovnika, a u čast pokojnome kardinalu Francesu Barberiniju, odlučio tiskati Gundulićeva *Osmana*, no budući da nije mogao pronaći dva izgubljena pjevanja, u tu je svrhu odabrao Palmotićevo *Kristijadu*, čije je objavljivanje popratio autorovom biografijom. Gradićeva su djela imala odjeka i nakon njegove smrti, pa ga je biograf dubrovačkih isusovaca Juraj Bašić više puta spomenuo u svojem spisu, kao i Ignjat Đurđević, u svojoj zbirci životopisa dubrovačkih pisaca. U svojoj *Bibliotheci Ragusini* ne zaobilazi ni Serafin Marija Crijević, kao niti kasnije Francesco Maria Appendini, Luka Stulli, Ruđer Bošković i Rajmund Kunić.²⁴

Biografija Junija Palmotića

Iako impozantan književni opus Junija Palmotića sadrži mnoga pjesnička i dramska djela, zabilježeno je kako je sam autor religioznu poemu *Kristijada*, smatrao svojim najznačajnijim i najuspjelijim radom te ju je doradivao do kraja života, oporučno zaduživši brata Đorđa da se pobrine za njezino objavljivanje,

²¹ Objavljena u Veneciji, 1675. Usp. *Hrvatski latinisti, Piscu od 17. do 19. stoljeća u Pet stoljeća hrvatske književnosti*, Knjiga 3, 100 – 109.

²² Ibid., 406, 409.

²³ Njegova je biblioteka ostala u Rimu, ali neki su od sakupljenih mu kodeksa postali dijelom matice poznatoga materijala hrvatske književnosti, o čemu izvještavaju filozofi Milivoj Šrepel, Đuro Koebler, Stjepan Kراسić i ini. Usp. Rafo Bogišić, *Tisuću života jedan put* (Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 1991), 128.

²⁴ Usp. Mijo Korade, *Bibliografija i odjek Gradićevih djela u 18. i 19. stoljeću u Stjepan Gradić – otac domovine*, 428, 432, 433.

što i je učinjeno u Rimu 1670. godine. Tiskanje je *Kristijade* neposredno vezano za ime Stjepana Gradića i to u pogledu uvodnoga komentara: *De vita et studiis Junii Pamottae* ili *O životu, nadarenosti i književnim težnjama Junija Palmotića*. Spomenuti napis, nakon srednjovjekovnih i renesansnih posveta i poslanica, prezentira sljedeći korak u genezi hrvatske književne historiografije, prema kojoj u sedamnaestome stoljeću još uvijek nije razvijen konzistentan pristup.²⁵ Naime, prema Bogišiću, radi se o prvoj nacionalnoj biografiji koja oblikuje književnu fizionomiju.²⁶ Označila je važan aspekt kulturno-književne djelatnosti, što će tijekom kasnija dva stoljeća pobuditi značajan interes za afirmacijom te književne forme. Unutar Gradićeva se djela mogu raspoznati četiri sadržajne cjeline, koje predstavljaju svojevrsne odlomke, u skladu s književnim zahtjevima tekstualne kompozicije. Naime, prvenstveno riječ je o lokaliziranju lika i djela Junija Palmotića u sedamnaestostoljetni Dubrovnik, kada se autor referira na činjenične podatke i običajne prakse ondašnjega života. Početna je cjelina stoga svojevrsna ekspozicija čitavome narativu: „Stari je običaj Dubrovčana da se svatko druži i živi s ljudima svoje dobi i svojega staleža. Već od djetinjstva nastupaju nekako razdvojeni na omanje skupine koje sami nazivaju družinama.“²⁷ Nadalje, autor naglašava značaj književne umjetnosti u životu svojih sugrađana, implicirajući pritom ne samo načitanost autorske populacije, koja se oslanja na talijanske uzore, nego i dignitet svekolikoga kulturnoga života. Ostatak je teksta posvećen isključivo liku i djelu Junija Palmotića, no i unutar toga postoji nekoliko odjeljaka. Stoga sljedeći ulomak čitatelja upoznaje s Palmotićem kao književnikom, prema kojem Gradić pokazuje iznimno poštovanje, a čiji pjesnički angažman naziva „(...) najčuvenijom, najvećega divljenja vrijednom i gotovo božanskom sposobnošću“.²⁸ Autor svoj divinizirajući iskaz eksplicitno argumentira tvrdnjom kako je autor mnogo truda ulagao u pronalaženje sadržaja svojim tekstovima, kao i u njihovu konfiguraciju. Navedenim iskazom verificira se dvostrukost Palmotićeve pjesničkog života, s primjerenim umjetničkim porivom i humanističkim učenjačkim okvirom. Nadalje, Gradić ističe kako su mu tijekom književnoga rada „(...) savjetima osobito potpomagali spomenuti ujak i Ivan, sina Sarov (...)“²⁹ čime se referira na svojega oca Miha Gradića,

²⁵ Usp. Rafo Bogišić, *Hrvatska književna historiografija 18. stoljeća* – izvorni znanstveni članak, Vol. 23 No. 1 iz *Dani hvarškoga kazališta* (Split: HAZU i Književni krug, 1997), 5, 6.

²⁶ Usp. Rafo Bogišić, *Tisuću života jedan put* (Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 1991), 128.

²⁷ Stjepan Gradić, *O životu, nadarenosti i književnim težnjama Junija Palmotića* u *Hrvatski latinisti*, 114.

²⁸ Ibid.

²⁹ Usp. Ibid., 114, 115.

kao i Ivana Bunića Vučića, tada proslavljenoga dubrovačkoga baroknog autora.³⁰ Tijekom sljedeće cjeline nabraja neke od Palmotićevih ranijih djela sa zavičajnom tematskom potkom, unutar koje se razabiru elementi folklorno-pučke književnosti, što je razvidno u njegovim dramama, poput *Danice*, *Bisernice* i *Captislave*. Naime, tematska je potka uvijek vezana za autorov rodni grad te moralno-etički koncipirana.³¹ Gradić posebice ističe, kako će reći, umjetnički vrlo dotjeranu dramu „*Pavlimir*“³² te navodi podatak kako je njezinu nastajanje prethodio sadržaj legende o osnivaču grada Dubrovnik, iz djela *Kraljevstvo Slavena*, predložka srednjovjekovnoga *Ljetopisa popa Dukljanina*. Palmotić je dakle nerijetko fabricirao drame prema poznatim književnim predlošcima, prilikom čega se koristio s više izvora.³³ Primjer takve prakse verificira drama *Atalanta*, gdje je Ovidijeve priča iz *Metamorfoza*, kao temeljna motivacija, prožeta pastoralno-idiličnim ugođajem gundulićevske Dubrave.³⁴ Također, Gradić ne zaobilazi spomenuti melodramu *Captislava*, nastalu u čast Epidaura, odnosno Cavtata, kao i *ilirski* prijevod latinske *Svevie*, talijanskoga isusovca Alesandra Donatija. Formom melodrame dramatizira velike literarne teme te odražava moralizatorske tendencije, čime je djela moguće razmatrati iz vizure protureformacijske utilitarnosti.³⁵ Također, za kontekst je Palmotićevih melodrama relevantna njihova duhovna potka, temeljena na antičkome kozmosu, kao ilirskim i slovinskim slojevima, što implicira rodoljubnu tendenciju u kojoj se reflektira anti islamistička aporija. Osim navedenoga, Gradić spominje i Palmotićeve komediografski rad, također do danas neočuvan. Sljedeća cjelina odnosi se isključivo na Palmotićeve opus nabožnoga karaktera. Gradić će reći kako je čitavoga života stremio objaviti, kako kaže djelo „prema kojem bi potomci mogli vidjeti da je bio kršćanin i revan štovatelj prave vjere“.³⁶ Odlučio se prikazati život Isusa Krista, pri čemu mu je kao građa poslužilo djelo rimskih autora kasnije generacije, budući da je rad onih antičkih smatrao blasfemičnim, pa Gradić objašnjava: „Budući da

³⁰ Vučiću je Palmotić je posvetio nekoliko prigodnica i to kada je postao knezom Dubrovačke Republike, 1645. godine te povodom objavljivanja njegova djela *Mandaljena pokornica*.

³¹ Do danas je sačuvano Palmotićevih 14 dramskih djela: *Došanje Eneje k Ankizu*, *Atalanta*, *Andromenda*, *Pavlimir*, *Armida*, *Elena ugrabljena*, *Akile*, *Natjecanje Alača i Ulisa za oružje Akilovo*, *Danica*, *Alčina*, *Lavinija*, *Captislava*, *Bisernica* i *Ipsipile*.

³² Ibid., 116.

³³ Usp. Rafo Bogišić, *Ljetopis Junija Palmotića* u *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, *Izabrana djela Junija Palmotića* (Zagreb: Matica hrvatska, 1995), 17.

³⁴ Ibid., 18.

³⁵ Do danas nije sačuvan podatak o udjelu glazbe u Palmotićeve takvim djelima, kao i u djelima ostalih hrvatskih pisaca te dramske vrste, budući da su autori glazbenim sadržajima nastojali obogatiti svoja djela, pritom ne minorizirajući komponentu sadržaja i smisao stihova, čime se diferenciraju od onih talijanskih, kojima je glazbenoscenski sloj bio toliko naglašen pa je pisana riječ postala predloškom za glazbeno djelo u cijelosti. Ibid., 26.

³⁶ Gradić, 116.

mu se stariji kršćanski pjesnici nisu činili osobito visoka duhovnog dometa, jer su živjeli u doba koje se nije odviše isticalo obrazovanošću, obratio je pažnju na pjesnike bliže našem vremenu, u čijim djelima blista kršćanska pobožnost izložena biranim stilom.³⁷ Stoga se dvoumio između Sannazarova djela *O porođaju Djevice* i *Kristijade*, Girolama Vide.³⁸ Na koncu je odabrao potonje jer je, kako je zabilježeno, prvo spomenuto sadržavalo suviše „egzotičnih poganskih imena“.³⁹ Gradić će za *Kristijadu* reći kako nije izrađeno s toliko pjesničkoga dometa kao Sannazarov ep, no eminentno je radi svojega djelovanja na kršćansku pobožnost. Valja napomenuti kako je autor u odnosu na latinski izvornik pokazao iznimnu samostalnost, što je ovjereno njegovom ulogom komentatora.⁴⁰ Palmotićeve adaptacije, od početnih je šest, reorganizirana u dvadeset i četiri pjevanja. Pritom je važno referirati se na metrički uzorak, odnosno osmerački katren, standardni medij narativnoga pjesništva dubrovačke književnosti toga vremena.⁴¹ Osim formalnih su intervencija, evidentne i one sadržajne, razvidne na mjestima u kojima je involvirao domaće dubrovačke reminiscencije, te predjele Dunava, Save i Drave.⁴² Nadalje, Gradić se dotiče fundamentalnih pitanja vezanih za jezik i stil Palmotićeve književnoga rada, pa ističe njegovu brigu za jezičnim izrazom i purizmom, kako u gramatičkom tako i u leksičkom smislu. Stoga navodi Palmotićeve stav o razdijeljenosti slavenskoga jezika te na njegov otklon od dubrovačkoga lokalnog govora, u svrhu onoga kojim se služe Bosanci.⁴³ Stoga će reći kako se Palmotićeve jezik „(...) približava uobičajenom jeziku daleke Podolije i Rusije, a ne onome kojim se služe Česi i Poljaci.“⁴⁴ Pritom evocira legendu prema kojoj Dubrovčani nisu Slaveni nego potomci romaniziranog stanovništva porušenoga Epidaura, današnjega Cavtata, koji su tijekom sedmoga stoljeća osnovali svoj grad. Posljednji ulomak Gradićeve djela sadrži pohvalu pjesniku i njegovu biranom izrazu te nagovještuje da će „(...) svi slavenski narodi, obuzeti ljepotom tih stihova, jednom smatrati riječi u njima upotrijebljene, fraze i čitavu dikciju jezikom vlastite književnosti i poezije (...)“⁴⁵ Stoga je očito kako Palmotiću

³⁷ Ibid.

³⁸ Rođen 1485 godine u Cremoni kao sin plemićke obitelji, studirao u Mantovi a potom se zaređio u Rimu gdje postaje kanonikom u zboru svetoga Ivana Lateranskoga. U književnosti se iskazao kao vješt prerađivač Vergilijevih pjesničkih modela. Papa Lav X. predložio mu je da obradi temu života Isusa Krista. Djelo je zgotovljeno u vrijeme pape Klementa VII, te objavljeno 1535. godine.

³⁹ Gradić, 118.

⁴⁰ Usp. Petronio, 31.

⁴¹ Usp. Pavao Pavličić, *Barokni stih u Dubrovniku* (Dubrovnik, Matica hrvatska – ogranak Dubrovnik, 1995), 121.

⁴² Usp. Petronio, 31.

⁴³ Gradić, 120.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Ibid.

pristupa kao možda najistaknutijem nacionalnome književniku dotad, smatrajući ga za domaće prilike kvalitativno usporedivim s Francescom Petrarkom.⁴⁶

Zaključak

Postojanim među prožimanjem znanstvenoga i umjetničkoga stvaranja te alturističnim angažmanom pri rješavanju reperkusija dubrovačkoga potresa, Stjepan Gradić postao je jednom od markantnih intelektualnih pojava hrvatskoga sedamnaestoga stoljeća. Iako većinu života provodi na službi na papinskome dvoru, čitavo je vrijeme bio na dispoziciji rodnome gradu. U znanstvenome se radu istakao kao vrstan poznavalac crkvenoga i građanskog prava, teolog, filozof, matematičar i fizičar, a osobito su poznate njegove povjesničarske veze s Ivanom Lučićem. Kao istaknuti intelektualac, još od prvih se dana školovanja zanimao za književnost, u koju, u skladu s protureformacijskim tendencijama, ulazi prvenstveno latinskim stihovima, no ne zaobilazi niti talijanske i hrvatske, dok potonjima posebice razrađuje dubrovačke gospodarske prilike. Njegovom apoteozom rodnome gradu smatra se biografija Junija Palmotića. Ondje autor navodi određene relevantne činjenice vezane za razumijevanje Palmotićeve djela te se dotiče nekih fundamentalnih pitanja književnoga jezika i navodi mnoga vlastita razmišljanja i stavove za budućnost. Sve navedeno perpetuiralo je Gradiću zavidan ugled, koji i danas uživa ne samo u Dubrovniku, gdje je poznat kao „obnovitelj grada i kulture“, nego i na razini nacionalne kulture u cjelini.

IZVORI

Gradić, Stjepan. Bogiši, Rafo (ur.) (1970) *O životu, nadarenosti i književnim težnjama Junija Palmotića u Hrvatski latinisti, Pesci od 17. do 19. stoljeća u Pet stoljeća hrvatske književnosti*, Knjiga 3. Zagreb: Matica hrvatska.

LITERATURA

Antoljak, Stjepan. (1992) *Hrvatska historiografija do 1918*. Knjiga prva. Zagreb: Matica hrvatska.

Bogišić, Rafo. (1991) *Tisuću života jedan put*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.

⁴⁶ Ibid.

Bogišić, Rafo. (1995) *Ljetopis Junija Palmotića u Pet stoljeća hrvatske književnosti, Izabrana djela Junija Palmotića*. Zagreb: Matica hrvatska.

Bogišić, Rafo. (1997) Hrvatska književna historiografija 18. Stoljeća. *Dani hvarškoga kazališta* Vol. 23 No. 1. Split: HAZU i Književni krug.

Crijević, Serafin Maria. Bogišić, Rafo (ur.) (1970) *Bibliotheca Ragusina u Hrvatski latinisti, Pisci od 17. do 19. stoljeća u Pet stoljeća hrvatske književnosti*, Knjiga 3. Zagreb: Matica hrvatska.

Dadić, Žarko. (1994) *Hrvati i egzaktne znanosti u osvitu novovjekovlja*. Zagreb: Naprijed.

Gortan, Veljko. Bogišić, Rafo (ur.) (1970) *Predgovor u Hrvatski latinisti, Pisci od 17. do 19. stoljeća u Pet stoljeća hrvatske književnosti*, Knjiga 3.

Krasić, Stjepan. (1987) *Stjepan Gradić – život i djelo*. Zagreb: JAZU.

Korade, Miro. Vilać, Pavica (ur.) (2013) *Bibliografija i odjek Gradićevih djela u 18. i 19. stoljeću u Stjepan Gradić – otac domovine*. Dubrovnik: Dubrovački muzeji.

Kurelac, Miroslav. (1994) *Ivan Lučić Lucius*. Zagreb: Školska knjiga.

Lekaj-Horvat, Katarina. (2013) *Urbanistička preobrazba Dubrovnika nakon potresa 1667 u Stjepan Gradić – otac domovine*. Dubrovnik: Dubrovački muzeji.

Lekaj-Horvat, Katarina. (2013) *Arhitektura Gradićeve katedrale u Stjepan Gradić – otac domovine*. Dubrovnik: Dubrovački muzeji.

Pavličić, Pavao. (1995) *Barokni stih u Dubrovniku*. Dubrovnik: Matica hrvatska – ogranak Dubrovnik.

Petronio, Ferluga Fedora. (1994) *Kristijada Junija Palmotića. Dani hvarškoga kazališta*. Vol. 20, No. 1, Split: HAZU i Književni krug, 1994.

Petronio, Ferluga, Fedora. (2008) *Grčki, latinski, talijanski i hrvatski izvori u dramskim djelima Junija Palmotića*. Rijeka: Maveda i HFDV.

Vekarić, Nenad. (2013) *O rodu Gradića u Stjepan Gradić – otac domovine*. Dubrovnik: Dubrovački muzeji.

STJEPAN GRADIĆ AUTHOR OF THE FIRST CROATIAN HISTORIOGRAPHICAL WORK

ABSTRACT

Humanistic authors were renowned for expressing their cultural and scientific contributions through literary forms and expressions, a practice evident in the legacy of Stjepan Gradić, a polyhistor from Dubrovnik. Gradić's contribution is not only viewed from the perspective of his individual work within the humanistic persuasion but also in the context of learning from the legacies of other authors. His introductory caption of Palmotić's *Kristijada* holds a prominent position in Croatian literary historiography, alongside Natalis's Biography of Marko Marulić, Faust Vrančić's Biography of Antun Vrančić, and Gundulić's Catalogue of Literarily Distinguished Dominicans. It represents the first literary biography grounded in the cultural and literary circumstances of Dubrovnik, crucial for understanding Palmotić's body of work.

KEY WORDS: *biography, literary historiography, Kristijada, Stjepan Gradić, Junije Palmotić, Dubrovnik, literary language*